

sl.1. Muzejski program 'Album' pokrenut je tijekom jeseni 2017. na inicijativu Željke Sušić, muzejske savjetnice pedagoginje i više kustosice Tifloškog muzeja.

sl.2. Željka Jelavić iz Etnografskog muzeja Zagreb sudjelovala je u realizaciji programa.

Album – logo, Studio d.o.o.

Album – logo 2, Likovni studio d.o.o.

'ALBUM': MUZEJSKI PROGRAM NAMIJENJEN OSOBAMA OBOLJELIMA OD ALZHEIMEROVE BOLESTI I DEMENCIJE

ŽELJKA JELAVIĆ □ Etnografski muzej Zagreb, Zagreb

dr.sc. KOSJENKA LASZLO KLEMAR □ Tehnički muzej 'Nikola Tesla', Zagreb

mr. sc. ŽELJKA SUŠIĆ □ Tiflološki muzej, Zagreb

Alzheimerova bolest i demencija

Osobe koje boluju od mentalnih bolesti jedna su od ranjivijih društvenih skupina jer zbog svojeg stanja zahtijevaju posebnu pažnju i skrb kako svojih najbližih, tako i društva. Alzheimerova bolest je bolest mozga koja dovodi do gubitka pamćenja i spoznajnih funkcija te do promjena ponašanja. U svjetskom izvještaju o Alzheimerovoj bolesti iz 2016.¹ procjenjuje se da u svijetu živi oko 47 milijuna ljudi s demencijom. Prema dostupnim podacima, danas je u Hrvatskoj oko 80 000 osoba kojima je dijagnosticirana Alzheimerova bolest i demencija.

U svakidašnjem se razgovoru Alzheimerova bolest i demencija često koriste kao istoznačnice. No demencija je širi pojam kojim se označava niz različitih poremećaja rada mozga koje onemogućuju samostalno funkcioniranje osobe, a u simptome se ubrajaju gubitak intelektualnih i socijalnih vještina.

Alzheimerova bolest najčešće pogađa starije osobe te se upravo zbog dobi simptomi teže prepoznaju ili se zanemaruju. Riječ je o progresivnoj bolesti kojoj se do danas ne zna točan uzrok, a obilježava je slabljenje i gubitak pamćenja i drugih mentalnih funkcija te slabljenje drugih dijelova tijela. Bolest najčešće karakteriziraju tri stadija. Počinje zaboravljivošću u ranom stadiju, poteškoćama u komunikaciji, nemogućnošću pronalaska odgovarajućih riječi ili teškoćama u organiziranju financija, na primjer. U umjerenom stadiju funkcije govora se pogoršavaju, osobe postaju sumnjičave, ne pronalaze put do kuće, imaju problema s oblačenjem i održavanjem higijene. U toj su fazi još uvijek održane neke vještine poput čitanja, pjevanja ili nekih hobija, dok, primjerice, neke svakidašnje poslove poput kuhanja oboljela osoba zaboravlja. U nekih se bolesnika pojavljuju agresivnost i nepovjerenje u njima bliske ljude. U kasnom, uznapredovalom stadiju oboljele su osobe u potpunosti ovisne o tuđoj pomoći, govor im je nerazumljiv, ne mogu kontrolirati tjelesne funkcije, otežano se kreću ili su sasvim nepokretne te ne prepoznaju svoje najbliže.

Nažalost, hrvatsko društvo nije dovoljno senzibilizirano za probleme osoba oboljelih od Alzheimerove bolesti i demencije. Oboljeli, kao i članovi njihovih obitelji, nisu dovoljno uključeni u društveni život i često su stigmatizirani. Zbog toga, kao i zbog nedovoljno organizirane institucionalne potpore, osuđeni su na izolaciju i smanjenu kvalitetu života.

U Hrvatskoj su malobrojni programi poput *Alzheimer cafea*² kojima je cilj, osim edukacije i savjetovanja članova obitelji, senzibilizirati javnost i pridonijeti društvenoj uključenosti i vidljivosti oboljelih. O složenosti problema govori i

¹ Izvještaj *Alzheimer's Disease International*, <https://www.alz.co.uk/research/world-report-2016> (posjećeno: 20. lipnja 2018.).

² *Alzheimer cafe* organizira Hrvatska udruga za Alzheimerovu bolest iz Zagreba, www.alzheimer.hr (posjećeno: 21. lipnja 2018.).

sl.3. Kosjenka Laszlo Klemar iz Tehničkog muzeja 'Nikola Tesla' u razgovoru sa sudionicom radionice.

sl.4. U sklopu programa sudionici radionice razgledali su stalni postav Etnografskog muzeja Zagreb.

činjenica da osobe koje gube sjećanje u trećoj životnoj dobi često odbijaju aktivnosti koje im pomažu u održavanju uspješnih mentalnih sposobnosti. Stoga smatramo da pomno odabrani i pripremljeni muzejski programi koje provode educirani voditelji zasigurno mogu biti poticajni i stimulirajući za oboljele osobe.

Muzeji i socijalno uključivanje oboljelih

Prema definiciji, muzeji trebaju služiti javnosti, što znači da mogu i trebaju pridonositi uključivanju socijalno isključene skupine u društvo i pridonositi pozitivnim društvenim promjenama (usp. Sendall, 1998.). Upravo spoznaja da osobe s demencijom uglavnom nisu uključene ni u kakve oblike društvenog života te da ih se teško može susresti na javnim mjestima, kao i to da nema usustavljenih institucionalnih programa za podizanje kvalitete njihova života i preoblikovanje postojećih društvenih odnosa bile su poticaj za pokretanje novog programa kakav nije bio uobičajen u muzejskoj ponudi i praksi.³

Prepoznavanjem potreba oboljelih i marginaliziranih članova društva muzejski program *Album* pokrenut je tijekom jeseni 2017. na inicijativu Željke Sušić, muzejske savjetnice pedagoginje i više kustosice Tifloškog muzeja, a financiran je sredstvima Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Realiziran je u suradnji sa Željkom Jelavić iz Etnografskog muzeja i Kosjenkom Laszlo Klemar iz Tehničkog muzeja *Nikola Tesla* radi poticanja razumijevanja i prihvaćanja različitosti, s posebnim naglaskom na socijalno uključivanje osoba oboljelih od demencije, uz pozitivne promjene koje muzeji provode za društveno isključene osobe te profiliranjem muzejâ kao društveno odgovornih sudionika (usp. Brstilo, Jelavić, 2010.; Fleming, 2005.).

Zašto *Album*?

Odabirom naziva projekta njegovi su pokretači željeli sugerirati sličnost kreiranja vlastitih albuma sjećanja s muzejskim poslom jer je u oba primjera riječ o odabiru, izradi kriterija, opisivanju i prezentaciji. Osim toga, listanje albuma priziva sjećanja i potiče osobe na interakciju, što je i bio cilj ovog projekta. Primjenjujući metodologiju muzejskih radionica, program uključuje oboljele osobe u muzejske aktivnosti omogućujući im pristup i ravnopravno sudjelovanje u kulturnim sadržajima te time izravno pridonosi socijalnim i kohezivnim kulturnim strategijama.

Prije početka rada izrađen je plan aktivnosti među partnerima – Tifloškim muzejom, Etnografskim muzejom u Zagrebu i Tehničkim muzejom *Nikola Tesla*. Njime su jasno zacrtani ciljevi, metode i oblici rada kojima će se program provesti. Osim uspostave suradnje s Hrvatskom udrugom za Alzheimer, poziv na suradnju upućen je na adrese nekoliko domova za starije i nemoćne osobe, a odazvala su se dva: Dom za starije *Medveščak* i Dom za starije i nemoćne *Villa Brezovica*.

Ciljevi projekta bili su:

- povećati razinu kvalitete života oboljelih osoba
- utvrditi i promovirati muzeje kao mjesta koja programom pridonose boljem općem stanju korisnika
- prezentirati socijalne potencijale i vrijednosti muzeja
- koristiti se društvenim mrežama za promicanje i povećanje svjesnosti o toj društvenoj skupini.

Zadaci programa bili su jasno definirani, a obuhvaćali su odabir pogodnih muzejskih predmeta koji će se koristiti u radu s korisnicima. Nadalje, jedan od ciljeva bio je povezati tri spomenute muzejske ustanove s udrugama i ustanovama koje se brinu i skrbe o osobama oboljelim od Alzheimerove bolesti i demencije, kao i povezati muzejske i socijalne stručnjake u zajedničkom radu. Bilo je potrebno organizirati četiri radionice, po dvije u Etnografskome i

³ Treba reći i to da, za razliku od nekih drugih zemalja poput Velike Britanije, u kojoj se provodi javna politika uključivanja osoba s Alzheimerovom bolešću u društvo, u Hrvatskoj ne postoji osmišljena intersektorska suradnja, kao ni muzejska politika uključivanja već je uglavnom riječ o pojedinačnim akcijama.

Tehničkome muzeju *Nikola Tesla*, te provesti evaluaciju projekta u Tifloškome muzeju, što je pak povezano s unapređenjem mobilnosti korisnika. Usto, radi bolje vidljivosti projekta, kreirana je *Facebook* stranica na kojoj je javnost informirana o projektu.

Programske aktivnosti

Kreirani je program slijedio etička načela rada s oboljelima te je primjenom neformalnoga, opuštajućeg pristupa najprije identificirano stanje i utvrđene razine vještina budućih sudionika programa. U radu s tom skupinom osoba vrlo je važno uspostaviti dobar, prislan kontakt, privući njihovu pozornost te putem neformalne komunikacije osobno ih upoznati kako bi se način rada mogao prilagoditi psihofizičkom stanju svake pojedine osobe. Oboljeli uključeni u program razlikovali su se s obzirom na socioekonomski status, životno iskustvo, obrazovanje, zvanje (među njima je bilo liječnica, sveučilišnih profesora, trgovkinja...). Osobe su potjecale iz različitih krajeva Hrvatske, a prije pojave i napredovanja bolest živjeli su u različitim dijelovima svijeta.

Nakon upoznavanja s budućim sudionicima radionica i konzultacija sa stručnjacima (socijalnim djelatnicama i njegovateljima) odabrani su muzejski predmeti za koje je zaključeno da bi mogli poticajno djelovati te prizvati zaboravljena sjećanja oboljelih. Dogovoreni su posjeti muzeju u skladu s mobilnim mogućnostima sudionika. Primijenjene metode rada s oboljelima podrazumijevale su individualan, primjeren pristup, uz verbalnu (pričanje, objašnjavanje), vizualnu (gledanje, opažanje) i auditivnu metodu (slušanje) te neposredan rad i kontakt s predmetima.

Radi stvaranja atmosfere povjerenja i relaksacije korisnika, svaki je posjet počinjao kavom i kolačima, a nastavljao se razgledavanjem odabranih izložbenih cjelina stalnog postava ili pojedinih povremenih izložaba.

U Etnografskome muzeju odabrani su predmeti poput kapa, torbica i rubaca, za koje se pretpostavilo da će stimulirajuće djelovati na sjećanje sudionika. Oni su predmete prepoznali te se prisjetili stilova i načina odijevanja iz vremena njihova aktivnog života. Razgovori o odijevanju i modi doveli su nas do sjećanja na djetinjstvo, na bakin tka-laćki stan, ali i na vrstu prediva i uzoraka. Preko mode, razgovor je došao i do glazbe. Znajući da je glazba snažan stimulans, za sljedeći su susret odabrani glazbeni instrumenti koji su otvorili duboko pohranjena sjećanja sudionika.

U Tehničkome muzeju *Nikola Tesla* gramofon i pjesme Vjekoslava Jutta otvorile su priče o prvim *plesnjacima* i mladenačkim udvaranjima, bijeli telefon s okruglim brojčanikom potaknuo je priče o odnosima u obitelji i prijateljskim druženjima, dok je uvijek za kosu *figaro* iz 1960-ih i klizaljke iz desetljeća prije toga potaknuli priče o uljepšavanju, druženjima uz sport i zagrebačkim klizalištima.

Nakon razgledavanja sudionici su različitim aktivnostima, razgovorom, slikanjem i igrom usmjeravani na pozitivnu promjenu ponašanja – opuštenost, razgovor i smijeh, što je u konačnici rezultiralo poboljšanjem njihovih vještina. Posjetitelji smo izravnim kontaktom s pojedinim muzejskim predmetima usmjeravali da odrede njihovu težinu, visinu i vrstu materijala, opišu teksturu te odrede specijalni odnos prema svojem tijelu. Pobuđivanje sjećanja o namjeni predmeta pomoglo im je da se prisjete priča, a mi smo ih poticali da ih ispričaju, pa čak i da zapjevaju uz popularnu melodiju iz 1960-ih. Boravak u muzeju trajao je oko sat vremena.

Opisanim načinom rada pridonosi se lakšem prihvaćanju bolesti, oboljelima se pomaže da izgrade narušeno samopoštovanje i osobnost. Istraživanja su pokazala da pomno osmišljen i realiziran boravak u muzeju ima pozitivan učinak na opće stanje oboljelih (usp. De Luca, 2012.).

Javna vidljivost projekta

Prema podacima iz 2015., čak 45 % građana Hrvatske koristi se nekom od društvenih mreža. Shvaćajući snagu utjecaja društvenih mreža te njihovu sve veću zastupljenost u populaciji, senzibilizaciju građana o ovoj temi zapo-

sl.5. Na facebook profilu Tifloškog muzeja mogle su se pratiti novosti vezane uz projekt 'Album'

Fotodokumentacija Etnografskog muzeja Zagreb i Tehničkog muzeja *Nikola Tesla*

sl.6. U Tehničkome muzeju 'Nikola Tesla' gramofon i pjesme Vjekoslava Jutta otvorile su priče o prvim plesnjacima i mladenačkim udvaranjima, bijeli telefon s okruglim brojčanikom potaknuo je priče o odnosima u obitelji i prijateljskim druženjima, dok je uvijek za kosu *figaro* iz 1960-ih i klizaljke iz desetljeća prije toga potaknuli priče o uljepšavanju, druženjima uz sport i zagrebačkim klizalištima.

sl.7. Odabrani muzejski predmeti za koje je zaključeno da bi mogli poticajno djelovati te prizvati zaboravljena sjećanja oboljelih.

čeli smo i objavama vijesti o programu *Album* na *Facebooku*. Na taj je profil postavljeno ukupno 12 objava koje je vidjelo 45 966 osoba, 578 osoba *lajkalo* je te objave, 18 ih je napisalo komentare, a 31 osoba podijelila je objave. O programu je održano nekoliko izlaganja na stručnim konferencijama, i to na 3. konferenciji o Alzheimerovoj bolesti, održanoj u Zagrebu 8. i 9. prosinca 2017., na kojoj je program *Album* predstavljen posterskom prezentacijom. Autorice postera su Željka Sušić, Željka Jelavić i Kosjenka Laszlo Klemar. Tekst je objavljen u *Zborniku sažetaka*, god. III., Edukal, 2017. Treća edukativna konferencija o Alzheimerovoj bolesti, Hrvatska udruga za Alzheimerovu bolest, ur. Huić, T., str. 30-31. Nakon toga program je prezentiran i u sklopu predavanja *Učiti je lako – u muzeju saznaj kako* na Međunarodnoj konferenciji *Open museum*, koja je održana 2017. u Galeriji Matice srpske, Novi Sad, Srbija, 4. – 6. prosinca 2017. te na konferenciji *Kulturom zdravlja za zdravlje mozga*, održanoj 12. i 13. ožujka 2018. u prostoru Muzičke akademije u Zagrebu, u organizaciji Zagrebačkog instituta za kulturu zdravlja.

Evaluacija projekta i zaključna razmatranja

Nakon završetka programa provedena je zbirna evaluacija. Prisustvovali su joj svi koji su bili uključeni u program – socijalni djelatnici iz Doma za starije *Medveščak* i Doma za starije i nemoćne *Villa Brezovica*, Željka Jelavić iz Etnografskog muzeja, Kosjenka Laszlo Klemar iz Tehničkog muzeja *Nikola Tesla* te Željka Sušić iz Tifloškog muzeja.

Svi su sudionici iskazali zadovoljstvo sudjelovanjem u programu. Utvrđeno je da su takvi programi potrebni i muzejima i domovima koji skrbe o oboljelima. Iskazana je želja za daljnjim nastavkom programa te je u tom smislu zaključeno kako bi bilo uputno da se za kolege koji rade u muzejima organizira prezentiranje programa *Album*, kao i seminar/predavanje/radionica, te je istaknuta važnost kontinuirane financijske potpore budućem programu. Zaključeno je da je napore potrebno usmjeriti na izradu novog modela praćenja učinkovitosti programa ili postojeći mjerni instrument prilagoditi praćenju uspješnosti njegove provedbe. Njegovatelji i socijalni djelatnici posebno su istaknuli vidljivu dobrobit takve vrste programa. Ističe se zadovoljstvo uključenih oboljelih osoba vidljivo tijekom boravka u muzejima.

Razvijanje suradnje stručnjaka iz različitih muzeja sa stručnjacima iz domova za starije osobe te kontakti s udrugama civilnog društva potiču međumuzejsku i međusektorsku suradnju, što je u današnjemu, globalno povezanom svijetu itekako potrebno. Zatvaranje muzeja u uske, visokostručne okvire danas više nije moguće. Naime, muzeji su odraz društva, tj. nas samih, stoga je potrebno razvijati različite programe koji će zajedničkom interdisciplinarnom suradnjom prepoznati društvene probleme, reagirati na njih te djelovati u smjeru njihova uklanjanja. Program *Album*, u sklopu kojega se uz pomoć rukovanja muzejskim predmetom prizivaju zaboravljena sjećanja oboljelih od demencije te se pridonosi boljem emotivnom osjećaju posjetitelja, jedan je od takvih primjera.

LITERATURA

1. Brstilo, Ivana; Željka Jelavić. 2010. Kultura kao prostor mogućnosti: muzej kao čimbenik društvene integracije. *Etnološka istraživanja* 15, str. 145-160.
2. De Luca, Martina. 2012. The Memory of Beauty, in: *The Best Practice 1* (ed. Emma Nardi). Roma: Edizione Nuova Cultura, str. 211-219.
3. Fleming, David. 2005. *Managing change in museums* at *The museum and change* international conference, 8-10 November 2005, National Museum, Prague, Czech Republic.
4. Sendall, Richard. 1998. Museums as agents of social inclusion, in: *Museum Management and Curatorship*, 17 (4): 401-418.

INTERNETSKI IZVORI

URL: <https://www.alz.co.uk/research/world-report-2016> (posjećeno: 20. lipnja 2018.).

URL: <https://alzheimer.hr/> (posjećeno: 21. lipnja 2018.).

Primljeno: 17. rujna 2018.

ALBUM: A MUSEUM PROGRAM INTENDED FOR PEOPLE WITH ALZHEIMER'S DISEASE AND DEMENTIA

This paper presents joint project of three Croatian museums in Zagreb, entitled *Album* intended for people with Alzheimer disease and dementia. It was initiated during autumn 2017 by Željka Sušić museum educator adviser from the Typhological Museum and was realized in cooperation with the Ethnographic Museum and the Technical Museum *Nikola Tesla*. This project was the first one in Croatia which joined museums of different kind emphasizing the social inclusion of people with dementia and Alzheimer disease in museums.